

Utdrag ur Åsa Arpings förord till *Hertha* av Fredrika Bremer (2016)

Sverige – ett manssamhälle

I vilket sammanhang skrevs *Hertha*? Vad kan ha framkallat det patos och den stridsvilja som genomsyrar romanen? Kvinnohistorikern Gunnar Qvist har karaktäriserat det tidiga svenska 1800-talet som »ett av Europas mest utpräglade manssamhällen».² Sverige var ett familjerättsligt u-land. Den snabba befolkningstillväxten ledde till ökad arbetslöshet, samhället präglades av ett betydande kvinnoöverskott och äktenskapsfrekvensen sjönk. I de lägre skikten var fattigdomen skriande, men även medelklassen drabbades hårt. Här var kvinnans tillvaro särskilt kringskuren. Hon skulle verka som maka och mor, som ogift saknade hon uppgift. Att försörja sig genom arbete utanför hemmet ansågs i de flesta fall olämpligt. Att vara husföreståndare eller arbeta som guvernant kunde gå an, tusentals kvinnor konkurrerade om dessa platser.

I Sverige gällde fortfarande 1734 års lag : »mö af hwad ålder hon wara må, stående under förmynderskap» (Ärfda Balk Cap. XIX, § 2).³ Den gifta kvinnan var underställd sin make, medan den ogifta hade sin far eller annan manlig släkting som förmyndare. Denne hade kontrollen över kvinnans tillgångar och kunde hindra henne från giftermål bland annat genom att hota med ekonomiska repressalier. I praktiken var det bara änkor, oavsett ålder, som hade självbestämmanderätt. I teorin gick det visserligen att »gå till kungs» och ansöka om att få bli förklarad myndig. Detta gjorde för övrigt Fredrika Bremer själv redan under 1840-talet, sedan brodern, som också var hennes förmyndare, spekulerat bort stora delar av fadersarvet. Men den vägen var krånglig och innebar ett öppet trots mot förmyndaren.

Mot mitten av 1800-talet började den föråldrade och orättvisa lagstiftningen reformeras genom flera viktiga beslut i riksdagen. År 1842 kom folkskolestadgan, 1844 lagen om lika arvsrätt och två år senare öppnades handel och hantverk även för kvinnor. År 1858 medgavs ogift kvinna som fyllt 25 år myndighet efter en enkel anmälan till domstol. Detta anmälningskrav togs sedan bort helt år 1863.

Det var inte minst kvinnors svårigheter att försörja sig som tvingade fram reformer. Sysslolöshet och fattigdom hotade att skapa stora sociala problem. Det fanns också en stark opinion, inom den liberala pressen och i riksdagen, som under många år drivit frågan om ogift kvinnas myndighet. Och så fanns de som arbetade för kvinnans rättigheter med andra medel. En av de mest betydelsefulla var Fredrika Bremer, som försökte påverka genom att skriva romaner.

² Gunnar Qvist, Fredrika Bremer och kvinnans emancipation. Opinionshistoriska studier, Kvinnohistoriskt arkiv, 8 (Göteborg, 1969), s. 10.

³ Karin Westman Berg, Studier i C. J. L. Almqvists kvinnoupfattning, Kvinnohistoriskt arkiv, 3 (Göteborg, 1962), s. 26.